

Modernizmden Postmodernizme Mekânın Dönüşümü Üzerine Tartışmalar

Discussions on Space Transforming from Modernism to Postmodernism

Muhittin EVREN^{1*}

¹Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur MYO, Mardin-Türkiye.

Not: Bu makalenin yazarı dergide alan editör olarak görev yapmaktadır; değerlendirme süreci bağımsız editör(ler) tarafından yürütülmüştür.

ÖZ

Bu çalışma, mekân kavramının sosyal bilimler içerisindeki algılanış biçiminin modernizmden postmodernizme uzanan süreçte geçirdiği dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır. Mekân, uzun süre sosyal teoride ikincil bir konumda ele alınmış; özellikle Aydınlanma düşüncesi ve pozitivist yaklaşımın etkisiyle zaman kavramının gerisinde bırakılmıştır. Modernist paradigma içerisinde mekân, çoğunlukla fiziksel ve nesnel bir gerçeklik olarak değerlendirilmiş, toplumsal ve kültürel boyutları büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Ancak kapitalist üretim ilişkilerinin mekânsal yansımaları ve kentleşme süreçleri, mekânın toplumsal yapıyla olan ilişkisini görünür hâle getirmiştir. Postmodernizmle birlikte modernist yaklaşımlara yönelik eleştiriler artmış; mekân, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Postmodern düşünce, mekânı yalnızca bir fiziksel alan olarak değil, kimliklerin inşa edildiği, toplumsal ilişkilerin üretildiği ve iktidar ilişkilerinin şekillendiği dinamik bir olgu olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda zaman ve mekân arasındaki ilişkinin eşzamanlı biçimde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmada, mekân kavramının tarihsel ve kuramsal arka planı ele alınarak modernist ve postmodern yaklaşımlar karşılaştırılmış; mekân algısındaki dönüşümün sosyal teoriye olan etkileri tartışılmıştır. Bu bağlamda mekânın, günümüz toplumlarının anlaşılmasında temel bir analiz kategorisi hâline geldiği ve sosyal bilimlerde disiplinler arası bir araştırma alanı oluşturduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Modernizm, Postmodernizm, Sosyal Teori, Zaman-Mekân İlişkisi

ABSTRACT

This study aims to examine the transformation of the concept of space within the social sciences from modernism to postmodernism. For a long period, space was treated as a secondary concept in social theory and was largely overshadowed by the notion of time, particularly under the influence of Enlightenment thought and positivist philosophy. Within the modernist paradigm, space was predominantly conceptualized as a physical and objective reality, while its social and cultural dimensions were largely neglected. However, the spatial consequences of capitalist production relations and urbanization processes gradually rendered the relationship between space and social structures more visible. With the rise of postmodernism, critical approaches to modernist perspectives intensified, leading to a re-evaluation of space in its social, cultural, political, and economic dimensions. Postmodern thought conceptualized space not merely as a physical setting but as a dynamic phenomenon where identities are constructed, social relations are produced, and power relations are articulated. In this context, the simultaneous consideration of time and space has become a central analytical emphasis. By addressing the historical and theoretical background of the concept of space, this study compares modernist and postmodern approaches and discusses the implications of the transformation in spatial perception for social theory. The findings suggest that space has become a fundamental analytical category in understanding contemporary societies and has emerged as an interdisciplinary field of inquiry within the social sciences.

Keywords: Space, Modernism, Postmodernism, Social Theory, Time-Space Relationship

ÖNE ÇIKANLAR/HIGHLIGHTS

This study examines how the concept of space in the social sciences has transformed from modernism to postmodernism. While in the modernist approach space is largely regarded as a physical and objective reality, with postmodern thought it has begun to be considered a dynamic phenomenon encompassing social, cultural, political, and economic dimensions.

1. Giriş

Tarihsel süreçler boyunca birçok olguya ilişkin bakış açıları değişimlerin yaşandığı söylenebilir. Paradigmalarındaki bu değişimler, kimi zaman mevcut düşüncelerin tamamen farklılaşması, kimi zaman ise eksik kalan yönlerinin yeniden ele alınması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çalışmanın temel konusunu oluşturan mekân kavramı için de geçerlidir. Sosyal bilimler açısından bakıldığında, söz konusu değişimler belirli düşünce sistemleri ve tarihsel dönemler çerçevesinde açıklanmaktadır. Genel olarak Aydınlanma öncesi geleneksel dönem, Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle şekillenen ve pozitivist felsefenin belirleyici olduğu Modern dönem ile Postmodern dönem şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır. Bu dönemler, düşünce yapılarında meydana gelen değişim ve dönüşümleri belirgin biçimde etkilemiştir. Bilimsel alandaki değişim ve dönüşümler, farklı disiplinlerde farklı düzeylerde etkisini göstermiştir. Disiplinlerin bilimsel düşünce yapılarındaki dönüşümler büyük ölçüde bu tarihsel dönemlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu süreçlerden coğrafya disiplini ve coğrafyayla ilişkili olgular da etkilenmiştir. Özellikle mekân kavramı üzerinden bu etki açık biçimde gözlemlenebilmektedir. Mekân olgusu yalnızca coğrafya açısından değil, diğer sosyal bilimler açısından da önemli bir kavramdır. Sosyal bilimlerde mekân kavramının içeriğinin anlaşılması, öneminin ortaya konulması ve bu kavramın araştırma konusu ile sosyal süreçler bağlamında kazandığı değişen anlamların açıklanması gerekmektedir.

Mekân kavramı, uzun bir süre sosyal bilimlerde araştırma konusu olarak ikincil bir konumda kalmıştır. Genel olarak sosyal bilimlerde, özelde ise sosyoloji disiplini mekân kavramı geride tutulmuş; açıklamalar çoğunlukla zaman kavrayışı üzerinden yapılmıştır. Oysa uzun süre ihmal edilen mekân, toplumsal ilişkilerin kurulduğu, dönüştüğü ve yeniden üretildiği temel zemin olarak sosyal bilimlerin merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda mekân, toplumsal ilişkilerin incelenmesi ve anlaşılması açısından temel bir olgu niteliği taşımaktadır. İnsan pratiklerinin mekân üzerinde etkili olduğu gibi, mekânın da insan pratiklerini şekillendirdiği söylenebilir. Bu durum, mekân ile insan eylemleri arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Mekân, özellikle belirli tarihsel dönemlerde yürütülen kuramsal tartışmalar sonucunda sosyal teoride giderek daha önemli bir konum kazanmıştır. Böylece mekân, yalnızca coğrafyanın inceleme alanı olmaktan çıkarak sosyal bilimlerin temel kavramlarından biri hâline gelmiştir. Mekân kavrayışının önemsendiği disiplinler arasında sosyoloji önemli bir yer tutmaktadır. Sosyoloji disiplini özellikle kent mekânları incelenmiş ve kent olgusu üzerinden çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Ancak uzun süre mekân, özgün bir kuramsal problem olarak ele alınmamıştır. Son dönemlerde yapılan çalışmalar sonucunda mekân, kent sosyolojisinin önde gelen araştırma konuları arasında yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda David Harvey, Manuel Castells, Henri Lefebvre ve Edward Soja gibi düşünürlerin çalışmaları dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, mekân kavramına ilişkin olarak tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümler ele alınmaktadır. Öncelikle mekânın ne olduğu ve nasıl bir anlam ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Ardından mekân olgusunun öneminin ne zaman fark edildiği ve sosyal bilimciler tarafından hangi süreçlerde ele alınmaya başlandığı açıklanacaktır. Mekânın değişim ve dönüşümünde belirleyici bir rol oynadığı düşünülen Modern dönemdeki algılanışı, çalışmanın bir diğer odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı mekân kavramının dönüşümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Modern dönemin ardından ise Postmodern dönemde mekân algısının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Bu çerçevede, mekânın algılanışında meydana gelen değişim ve dönüşümler teorik perspektif ile bütüncül bir biçimde ele alınmıştır.

2. Mekân Kavramı

Mekân olgusunun anlaşılabilmesi için öncelikle kavramın ne anlama geldiğinin açıklanması gerekmektedir. Günlük kullanımda yer ve mahal anlamlarında kullanılan “mekân” sözcüğü, Arapçada bir isim olan kevn kökünden türetilmiştir (Arayıcı, 2015: 22). Kevn; var olmak, meydana

gelmek ve gerçeklik kazanmak anlamlarına gelmektedir (Turhan, 2002: 343). Bu bağlamda mekân kavramının bir “oluş”u ifade ettiği söylenebilir. Oluşun gerçekleştiği yer ise mekândır. Gündelik hayatta mekân, nesnelerin ve kişilerin bulunduğu yeri ifade etmektedir. Mekân kavramının kavramsallaşması ise Eski Yunan felsefesine kadar uzanmaktadır (Kutluer, 2003: 550). Uzun bir süre boyunca mekân, birçok dilde “yer” ya da “boşluk” anlamında kullanılmış; mekân olgusundan söz edildiğinde çoğunlukla space (uzay) kavramı ve kozmik mesafeler anlaşılmıştır. Geleneksel anlamda mekân, matematik ve geometriyle ilişkilendirilmiş; soyut, içerikten yoksun ve yalnızca boşluğu ifade eden bir kavram olarak ele alınmıştır (Lefebvre, 2014: 21). Bu nedenle mekân, uzun süre fiziksel bir boşluk olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar mekân fiziksel bir yer olarak tanımlansa da, çevre kavramından farklı olarak çok daha geniş ve çok katmanlı anlamlara sahip olduğu belirtilmektedir (Akkaya ve Koyuncu, 2019: 43). İnsan, tüm etkinliklerini belirli mekânlar içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu mekânlar, insan tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiş yapılar/ortamlardır (Bozkurt, 2024: 2080). Karakaş’a (2019: 17) göre mekân, yaşanan yer ve oluşun gerçekleştiği fiziksel çevre olarak algılanmakla birlikte, bunun ötesinde psikolojik, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamları da içermektedir. Mekân, insani eylemlerin tamamının gerçekleştiği zemin olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla mekânın çok boyutlu bir olgu olduğu söylenebilir.

Mekânın toplumsal boyutuyla ele alınması da gerekmektedir. Zira mekân ile toplumsal yapı arasında oldukça karmaşık bir ilişki bulunmaktadır (Işık, 1994: 9). Lefebvre (2014: 25), mekân kavramının zihinsel olan ile kültürel olanı, toplumsal olan ile tarihsel olanı birbirine bağladığını ve bu yönüyle karmaşık bir süreç oluşturduğunu belirtmektedir. Mekân, toplumsal yapı, insan davranışları ve toplumsal ilişkilerle doğrudan bağlantılıdır. Harvey (2009: 19), mekânın ne olduğuna ilişkin soruya yanıt verilmesi ve mekânın nasıl temsil edileceğinin ortaya konulması durumunda, insan davranışlarına dair anlayışın genel bir mekân kavramı çerçevesinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Mekân çok boyutlu bir olgu olmasına rağmen, uzun bir süre boyunca farklı algılamalarla ele alınmış ve sosyal bilimlerde araştırma konusu olarak geri planda kalmıştır. Özellikle sosyal bilimlerin gündeminde uzun süre yer almayan mekân, coğrafya disiplini üzerinden yürütülen tartışmalarla yeniden ele alınmaya başlanmıştır (Işık, 1994: 8). Mekânın sosyoloji disiplininde uzun süre ihmal edilmesinin temel nedenlerinden biri, “sosyolojik muhayyile” kavramı ile açıklanmaktadır. Sosyolojik muhayyile, bireyin yaşam öyküsü ile tarih arasındaki ilişkiyi ve bu ikisinin toplum içindeki konumunu anlamayı mümkün kılmaktadır (Çınar, 2013: 72). Bu kavramın arkasında Platon’dan Rousseau’ya, Marcuse’ye kadar uzanan güçlü bir düşünsel gelenek bulunmaktadır. Bu gelenek, bireyin toplumla ilişkisi ve tarihsel süreçteki rolü üzerine süregelen tartışmaları kapsamaktadır.

Ancak Harvey, sosyolojik muhayyileyi “mekânsal bilinç” ya da “coğrafi muhayyile” olarak adlandırdığı farklı bir perspektifle birlikte ele almanın yararlı olacağını belirtmektedir. Bu muhayyile, bireyin kendi yaşam öyküsünde mekânın ve yerin rolünü anlamasını, çevresindeki mekânlarla ilişki kurmasını ve bireyler ile örgütlenmeler arasındaki etkileşimlerin mekân tarafından nasıl şekillendirildiğini kavramasını sağlamaktadır (Harvey, 2009: 28). Harvey’e (2009: 32) göre sosyolojik muhayyile ile coğrafi muhayyile arasındaki boşluğun aşılması durumunda, mekânın toplumsal süreçleri inceleyen araştırmacılar tarafından daha kolay çözümlenebilecek bir kavram hâline gelmesi mümkün olacaktır. Mekânın ne anlama geldiği daha kapsamlı biçimde ele alındığında, bu iki yaklaşım arasındaki kopukluğun önemli ölçüde giderilebileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda toplumsal mekân felsefesinin gelişimi mümkün hâle gelmektedir. Karakaş (2019: 23), toplumsal mekânı; toplumsal aktörlerin toplumsal ilişkilerini, etkileşimlerini ve gündelik yaşam pratiklerini gerçekleştirdikleri mekân olarak tanımlamaktadır. Toplumsal mekân kavrayışı, sosyoloji disiplininde mekâna ilişkin yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zira mekân, yalnızca bir “yer” olmanın ötesinde, toplumsal aktör olan bireylerin pratikleriyle doğrudan ilişkilidir. Lefebvre’ye (2010: 245) göre toplumsal mekân, grubun ve grup içindeki bireyin çevresini oluşturan; bireylerin içinde yaşadıkları ve kendilerini konumlandıkları bir ufuktur. Bu ufukun kapsamı, grupların durumlarına ve yürüttükleri

faaliyetlere bağlı olarak değişmektedir. Işık (1994: 13) ise insan eylemleriyle yaratılan mekânın, aynı zamanda bu eylemlerin gerçekleştiği bağlamı oluşturduğunu belirtmektedir. Mekâna anlam kazandıran ve onu biçimlendiren kuşkusuz insandır; ancak insan da mekândan bağımsız değildir. Bu bağlamda insan ile mekân arasında karşılıklı ve belirleyici bir ilişki bulunmaktadır. Toplumdan bağımsız bir mekân düşüncesi mümkün değildir; çünkü mekân, toplumsal bir ruh taşımaktadır (Uğraş, 2019: 135). Urry (1999: 97), genel ve kapsayıcı bir mekân bilimi geliştirmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Ona göre mekânsal olan, toplumsal olandan ayrı ele alınamaz; çünkü mekânın tek başına genel ve evrensel etkileri bulunmamaktadır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu toplumsal nesnelerin karakterine bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle mekânsal ilişkiler, genel ve tek tip bir etkiyle sınırlandırılmaz; yalnızca belirli toplumsal özellikler üzerinde etkili olmaktadır. Urry bu durumu, “yalın bir mekân yoktur; yalnızca farklı türde mekânlar ve mekânsal ilişkiler vardır” ifadesiyle özetlemektedir.

Mekânın ne anlama geldiği ve toplumsal bağlamda nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mekân kavramına ilişkin algılayışların sosyal bilimler içerisinde geçirdiği dönüşümü anlayabilmek için, mekânın özellikle toplumsal boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir. Mekânın Modern ve Postmodern dönemlerdeki algılanış biçimleri incelendiğinde, günümüzde mekân olgusunun nasıl şekillendiği daha açık bir biçimde görülebilecektir.

3. Modern Dönemde Mekân Algısı

Modernizm, bir Aydınlanma projesi olarak ortaya çıkmış ve tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Aydınlanmacılık, 18. yüzyılda akılcı ve bilimsel düşüncenin öne çıktığı, insan aklının dinî dogmaların baskısından kurtulduğu bir dönemi ifade etmektedir. Aydınlanma düşüncesine dayanan modernlik düşüncesi akla ve bilime önem veren modernite düşüncesinin yansımaları mekânda kendisini göstermektedir (Bozkurt, 2025: 644). Aydınlanma projesi ister doğa bilimleri ister toplum bilimleri alanında olsun, bilginin nesnel biçimde kurulabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım, dış gerçekliğin doğru biçimde temsil edilebileceği inancını temel almakta; dolayısıyla her soruya tek ve kesin bir doğru yanıt bulunabileceği kabulünü beraberinde getirmektedir (Tekeli, 2014: 14–15). Bu yaklaşım, Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı pozitivist bilgi anlayışının bir yansımasıdır. Mekân olgusu da bu pozitivist anlayıştan etkilenmiştir. Mekânın pozitivist çerçevede ele alınması, sosyal bilimlerde mekânın rolünün çoğu zaman zaman kavramının ve diğer belirleyici faktörlerin arka planına itilmesine neden olmuştur (Kaygalak, 2011: 3). Işık’a (1994: 10) göre sosyal bilimler, başlangıcından itibaren Aydınlanma projesi ve modernleşmenin temel ilkeleri doğrultusunda şekillenmiş; bu nedenle toplumsal kuramlar büyük ölçüde toplumsal değişim ve ilerleme düşüncesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kuramların temel nesnesi ilerleme, toplumsal boyutu ise tarihsel zaman olmuştur. Toplumların tarihsel süreç içerisindeki değişimleri, kuramsal ilginin merkezine yerleştirilmiştir.

Modernite, Batı dünyasında yaşanan gelişmelerin mantığını ve yaşam tarzlarında meydana gelen dönüşümlerin çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çerçeve içerisinde, en küçük alanların dahi yeniden kurgulanması ve düzenlenmesi söz konusudur (Karakaş, 2003: 18). Bu durum, modernitenin değişim ve dönüşüm odaklı karakterini açıkça ortaya koymaktadır. Modernizmle birlikte başlayan bu dönüşümler sürecinde, zamanın öncelenmesi mekânın ikincil bir konuma itilmesine yol açmış; bu durum mekâna ilişkin çalışmalarda uzun süreli bir durgunluğa neden olmuştur. Ancak Neomarksist yaklaşımlarla birlikte mekân tartışmalarına yeni bir ivme kazandırılmıştır. Bu yaklaşımlar, mekânın birey ve toplum açısından merkezi bir olgu olduğunu vurgulamış; toplumsal yapılar ile mekân arasındaki ilişkilerin ele alınması gerektiğini savunarak hümanist bir eleştiri geliştirmiştir (Işık, 1994: 17). Modernite ile mekân arasındaki ilişki, geleneksel mekân tasavvurlarının yapıbozuma uğradığı radikal bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Moderniteyle birlikte daha önce örtük olan mekân, toplumsal sahnede görünür hâle gelmiş; zaman ve mekân algıları köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Daha önce zamana atfedilen merkezi değer, giderek

mekâna doğru kaymaya başlamıştır. Modernite, mekânı disipline ederek mekân üzerinden güç ve iktidar hiyerarşileri kurmayı hedeflemiş; mekânın kapitalist amaçlarla ticarileştirilmesinin önünü açmıştır. David Harvey ve Manuel Castells, modernitenin mekânının bütünüyle kapitalist üretim ilişkileri tarafından şekillendirildiğini; kapitalizmin yalnızca kentlerin yapısını değil, aynı zamanda kent sakinleri arasındaki etkileşim biçimlerini de dönüştürdüğünü ileri sürmüşlerdir (Aytaç, 2017: 3-4).

Modernite, insanın zaman ve mekân deneyimlerinde yaşadığı radikal dönüşümleri ifade etmektedir. Sosyologlar arasında, bireylerin zaman ve mekân tasavvurlarında ve bu ikisi arasındaki ilişkilerde köklü değişimler yaşandığı konusunda genel bir uzlaşa bulunmaktadır. Modernleşme süreci, zaman ve mekân ilişkilerindeki bu dönüşümlerle karakterize edilmiştir. Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber ve Talcott Parsons gibi klasik sosyologlar, zaman-mekân arasındaki ilişkiyi zaman lehine ve mekân aleyhine kurmuşlardır. Zaman; dinamizm, değişim, evrim ve gelişmeyle ilişkilendirilirken, mekân çoğunlukla durağanlık ve doğurganlıkla özdeşleştirilmiştir. Bu yaklaşım, modernliğin evrimci söylemiyle birlikte kurulmuş; zamana atfedilen modernist söylem, mekânı ikincil bir konuma yerleştirmiştir (Aktay, 1999, Akt. Aytaç, 2017: 3). Klasik sosyologlar arasında Georg Simmel, mekân sosyolojisine önemli katkılar sunmuştur. Simmel, boş bir mekâna anlam kazandıran unsurların toplumsal etkileşimler olduğunu vurgulamış; mekânın biricikliği, mekânsal bölünme biçimleri, toplumsal etkileşimlerin mekâna yerleşme düzeyi, kentlerdeki yakınlık ve uzaklık ilişkileri, görmenin rolü ve yabancıların varlığı gibi nitelikleri analiz etmiştir. Urry (1999: 20), Simmel'in mekânın toplumsal örgütlenmeden koparılmasıyla birlikte giderek önemini yitirdiğini fark eden bir yaklaşım sergilediğini belirtmektedir.

Klasik sosyologlardan etkilenen Chicago Okulu, kent sosyolojisinin ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Chicago Okulu, kentlerde meydana gelen toplumsal değişimleri incelemiş ve kenti ampirik araştırmalar için bir "laboratuvar" olarak ele almıştır. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess, 1910'lu yılların başında Chicago'yu kentsel bir araştırma alanı olarak inceleyen ilk sistematik kent analizlerini gerçekleştirmişlerdir (Özdemir, 2010: 51-52). Kentin mekânsal bir olgu olarak ele alınması ve mekâna ilişkin toplumsal süreçlerin kuramsal düzeyde tartışılması ise Lefebvre, Castells ve Harvey gibi düşünürlerle birlikte ivme kazanmıştır. Özellikle Lefebvre'nin *The Urban Revolution*, *The Production of Space* ve *The Right to the City* adlı çalışmaları bu alanda temel eserler arasında yer almaktadır. *The Right to the City*, başta Harvey olmak üzere, kenti mekânsal bir birim olarak kavramsallaştıran sonraki kuramcılar derinden etkilemiştir (Özdemir, 2010: 59).

Harvey'in bu etkilenmenin bir sonucu olarak kaleme aldığı *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı çalışması, mekânın algılanışında önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Harvey, mekânı pozitivist ve mekânsal determinist yaklaşımlarla ele alan anlayışlara hümanist bir eleştiri getirerek, mekânın toplumsal üretim süreçleriyle ilişkisini ön plana çıkarmıştır (Işık, 1994: 16-17). Bu dönemde mekân tartışmaları, Marksist teori çerçevesinde mekânın kapitalist üretim biçimi içerisinde nasıl üretildiği ve yeniden üretildiği; mekânın hem bir üretim aracı hem de ideolojik bir kontrol mekanizması olarak nasıl işlev gördüğü üzerinden şekillenmiştir (Çetin, 2010: 73). Harvey'e (1997: 133) göre Marx'ın kapitalizm analizinde betimlediği süreçler; bireyciliği, yabancılaşmayı, parçalanmayı, geçiciliği, yaratıcı yıkımı ve zaman-mekân algısındaki dönüşümleri içeren kriz yüklü bir toplumsal dinamığa işaret etmektedir. Bu koşullar hem modernist hem de postmodernist düşünürlerin estetik ve kuramsal duyarlılıklarının maddi zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle postmodernizme geçişin, toplumsal yapıda köklü bir kopuştan ziyade, kapitalizmin işleyiş biçimindeki bir dönüşümü yansıttığı ileri sürülmektedir.

1970'li yılların sonlarında coğrafyada materyalist tarih yorumları, kapitalist gelişmenin eleştirisi ve toplumsal yeniden yapılanma politikaları çerçevesinde yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, mekân ile toplum arasında daha esnek ve diyalektik bir ilişkinin kurulmasını savunan

yaklaşımlar tarafından geliştirilmiştir (Soja, 2017: 81). Bu perspektife göre, insanlarla mekânlar arasındaki ilişki, geometrik ya da coğrafi ayrımlardan ziyade, perspektifler arasındaki geçişlilik üzerinden anlaşılmalıdır. Mekân, bu geçişlilik sürecinde deneyimlenen bir olgudur. Dolayısıyla mekânı zamansal boyutundan soyutlayarak “kendi başına bir şey” olarak ele alan klasik ve modern yaklaşımlar problemli görünmektedir (Tatar, 2017: 13). Lefebvre (2010: 245) de biyolojik ve fiziksel zamanlardan farklı olarak toplumsal zamanların ve geometrik mekândan ayrı bir toplumsal mekânın varlığına dikkat çekmektedir.

Modernlik, geleneksel kavrayışları dışlayarak yeni biçimler ve yapılar üretmiş; değişimci ve ilerlemeci bir karakter sergilemiştir. Zamanı denetleme hedefiyle birlikte mekâna hâkim olmayı ve onu dönüştürmeyi amaçlamış; mekân üzerinden iktidar ve güç hiyerarşileri kurmuştur. Mekân, durağan ve değişmez bir kategori olarak değil, dinamik, değişken ve iktidar ilişkileri üreten bir güç alanı olarak yeniden tanımlanmıştır (Aytaç, 2017: 4). Modernizmin dışladığı ve ötekileştirdiği olgulara yöneltilen eleştiriler ise Postmodern yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu eleştiriler, özellikle mekâna ilişkin yeni algılama biçimlerinin gelişmesine ve Postmodern mekân anlayışlarının şekillenmesine yol açmıştır.

4. Postmodernizm ile Beraber Dönüşen Mekân Algısı

Postmodernizm, her türlü belirlenmişliğe ve kesinliğe karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir. Gerek tarihsel gelişmeleri açıklamaya yönelik üst anlatılar gerekse bireyin kendisini bütüncül ve kapsayıcı yapıların bir parçası olarak konumlandırmasına dayanan tüm belirleyici söylemler, bu dönemde kuşkuyla karşılanmaktadır (Tekeli, 2017: 11). Bu kuşkucu yaklaşım, aynı zamanda modern düşünceye yöneltilen kapsamlı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Modernizme yönelik eleştiriler 1950’li yıllarda ortaya çıkmış, 1960’larda ivme kazanmış ve 1980’li yıllarda kısmen sistematik bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu eleştiriler, modernizmin çıkmazlarını ve krizlerini gündeme taşıyarak dönemselsel bir düşünsel dönüşümün zeminini hazırlamıştır (Karakaş, 2006: 951). Akay’ın (2013: 47) da ifade ettiği üzere, modernizmin kriziyle birlikte hemen her disiplinde yaklaşım değişiklikleri gözlemlenmiştir.

Postmodernizm, modernizmin ileri sürdüğü birçok temel varsayımı sorgulamış ve bunlara karşı çıkmıştır. Postmodernizm kavramı ve bu çerçevedeki tartışmalar ilk olarak sanat, resim, edebiyat ve mimarlık gibi alanlarda ortaya çıkmıştır. Postmodernite, modern söylemlerin reddedildiği; çoğulculuğun, parçalanmışlığın ve farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade etmektedir (Harvey, 1997: 59–61). Postmodernizmin ortaya çıkışına ilişkin en makul açıklamalardan biri, 1960’ların genç kuşağının, Marx’ın farklı bir bağlamda dile getirdiği gibi, bir zamanlar muhalif bir hareket olan modernizmi artık “ölü klasikler dizisi” olarak görmeye başlamasıyla ilişkilendirilmektedir (Jameson, 2011: 33). 1980’li yılların sonlarında belirginleşen postmodern eleştiriler bağlamında Soja (2017: 84), Marksist coğrafyanın uzun süre mekânsallığın materyalist yorumu etrafında sınırlı bir çerçevede kaldığını belirtmektedir. Işık (1994: 18–22) ise bu anlayıştaki kırılmayı, 1970’li yıllarda coğrafya disiplini içinde ortaya çıkan mekân tartışmalarına dayandırmaktadır. Bu dönemde, daha önce benimsenen mekânsal determinizm anlayışı eleştirilmiş; mekân, toplumsal ilişkilerin bir sonucu ve yansıması olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu eleştirileri geliştiren yaklaşımlar genellikle yapısalcı olarak tanımlanmıştır. Ancak yapısalcı kuramlar da, mekânı yalnızca bir sonuç olarak ele aldıkları gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, yapı–aktör ilişkisine odaklanan yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, mekânda bireyin ve insan pratiklerinin kurucu rolü vurgulanmış; mekânın toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu tartışmalarla birlikte postmodern mekân algıları şekillenmeye başlamıştır.

Postmodernizmin üzerinde durduğu temel alanlardan biri mekândır. Modernizmin krizlerinin en görünür hâle geldiği alanların kentler olması nedeniyle, postmodern mekân tartışmaları da büyük ölçüde kentsel mekânlar üzerinden yürütülmüştür (Karakaş, 2006: 950). Postmodern dönemde Anderson, Giddens ve Harvey gibi düşünürler, zaman ve mekân ilişkisine dair önemli açıklamalar

geliştirmişlerdir. Bu açıklamalarda zaman ve mekân arasındaki karşılıklı ilişkisinin, toplumsal yapıların oluşumunda ve dönüşümünde belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmıştır (Işık, 1994: 23–24). Postmodernistler, mekâna yaklaşım konusunda modernist anlayıştan köklü biçimde ayrılmaktadır. Modernist perspektifte mekân, toplumsal amaçlar doğrultusunda biçimlendirilmesi gereken bir araç olarak ele alınırken; postmodernist yaklaşımda mekân, estetik hedefler ve ilkeler doğrultusunda, toplumsal amaçlardan görece bağımsız ve özerk bir değer alanı olarak değerlendirilmektedir. Harvey'e (1997: 84–85) göre postmodernist mekân anlayışında mekân, kendi başına bir amaç hâline gelmekte ve modernizmin işlevselci yaklaşımından uzaklaşmaktadır.

Postmodernizmin özellikle üzerinde durduğu bir diğer önemli konu, zaman ve mekânın birbirinden koparılamaz biçimde ele alınması gerekliliğidir. Modernizmin etkisiyle öncelenen zaman kavrayışının, mekânla birlikte ve eşzamanlı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Zira toplumsal yapı ve süreçler ile mekân arasında karşılıklı ve dinamik bir ilişki bulunmaktadır (Işık, 1994: 24). Giddens (1992: 23–24), modernite öncesi toplumalarda mekânın niteliğinin büyük ölçüde yerel ölçeklere bağlı olduğunu; mekân ve yer kavramlarının birbirleriyle özdeş olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde mekânın algılanışında yerel etmenler belirleyici rol oynamıştır. Ancak moderniteyle birlikte bu durum değişmiş; zaman ve mekân, yerel bağlamlardan kopararak birbirinden görece bağımsız biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda postmodern yaklaşım, modernizmle birlikte değişen mekân algısını eleştirel bir süzgeçten geçirerek, zaman ve mekânın birlikte, eşzamanlı ve ilişkisel biçimde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Böylece postmodern mekân anlayışı, mekânı durağan bir zemin olarak değil; toplumsal süreçlerle sürekli etkileşim hâlinde olan dinamik bir olgu olarak yeniden tanımlamaktadır. Benzer şekilde mekân ve zamanı insanın varoluşunun temel kategorileri olduğunu ifade eden Harvey (1997: 227) Postmodern dönüşümü Frederic Jameson'un şu görüşü ile açıklar:

"Frederic Jameson, Postmodern dönüşümü mekân ve zaman deneyimimizde bir krize bağlar: bu kriz çerçevesinde, mekânsal kategoriler, bir yandan zaman kategorilerine hâkim olmaya başlar, bir yandan da öyle bir değişim gösterirler ki bu değişime yetişmemiz mümkün değildir. Jameson'a göre, "bu yeni tür hiper-mekâna uygun bir kavramsal avadanlığımız henüz yoktur; bunun nedeni, kısmen, algılama alışkanlıklarımızın, daha önce yüksek modernizmin mekânı olarak andığımız eski tür mekânda oluşmuş olmasıdır."

Bu açıklamalardan da çıkarılacağı üzere, modernizm anlayışlarında mekân ve zaman bağlamında yaşanan krizler, postmodern bir dönüşümün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Postmodern dönemde öne çıkan zaman–mekân sıkışması, geçmişte kapitalist modernizasyon süreçlerini zaman zaman zorlayan ikilemlerin daha da belirginleşmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve politik tepkiler tümüyle yeni olmamakla birlikte, bu tepkilerin oluşturduğu yelpaze önceki dönemlerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Batı kapitalizminde 1960'lı yıllardan itibaren yaşanan zaman–mekân sıkışması ve buna eşlik eden politik, toplumsal ve özel alanlardaki aşırı gelip geçicilik ile parçalanmışlık, postmodern durumu görece özgün kılmıştır. Ancak bu durum tarihsel bağlamı içinde ele alındığında; sermaye birikiminin sürekli olarak mekânı zaman aracılığıyla aşma ve devir sürelerini kısaltma yönündeki eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıkan zaman–mekân sıkışmasının, birbirini izleyen dalgalar hâlinde tarihsel bir sürecin parçası olduğu görülmektedir. Bu çerçevede postmodern durumun, tarihsel materyalist çözümleme ve yorumun konusu olabilecek birçok durumdan biri olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir (Harvey, 1997: 341). Zaman–mekân sıkışması, postmodern dönemde kimlik tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Kimlik tartışmaları, mekân ile kimliğin oluşumu arasındaki ilişkisinin yeniden düşünülmesine yol açmıştır. Bu bağlamda kimliğin var olma koşulları önem kazanmaktadır. Kimliğin oluşum süreçleri, bu koşullar anlaşılmadan kavranamaz. Bu noktada mekânın önemi belirgin hâle gelmektedir (Işık, 1994: 27). Kimliğin oluşumunun mekânla ilişkili olması, aynı zamanda mekâna politik anlamların yüklenmesini de beraberinde getirmiştir. Jameson'a göre, postmodernizmin politik biçimi şekillenecekse, bu biçim gerçek misyonunu toplumsal ve uzamsal

ölçekte bir “küresel bilişsel haritalandırma”nın geliştirilmesi ve yansıtılmasında bulacaktır. Jameson, bilişsel haritalandırmayı günümüz toplumunda sınıf mücadelesinin yerini alan bir kavramsal araç olarak ele almaktadır. Buna göre birey, kendi öznelliğini konumlandırmaya çalışırken, kapitalizmin eşitsiz gelişimiyle ortaya çıkan mekânları haritalandırmalı ve bu mekânları sermaye karşıtı direniş alanlarına dönüştürebilmelidir (Jameson, 2011: 98).

Postmodernizmin politik yönü, mekân üzerinden şekillenen farklılaşmalara dikkat çekmektedir. Kimlikler, diğer kimliklerden farklılıklarını anlamlandırma süreçleri içerisinde oluşmakta; bu süreçler mekânsal bağamlardan bağımsız gerçekleşmemektedir. Bu nedenle mekânın politik bir boyutu olduğu söylenebilir. Bu durumun kavranması, postmodernizm eleştirileriyle birlikte mümkün hâle gelmiştir (Işık, 1994: 26). Bu bağlamda postmodern mekân algılarından biri, kimlik oluşumu sürecinde mekâna yüklenen politik anlamlar üzerinden şekillenmektedir. Postmodernizm döneminde üzerinde durulan bir diğer temel konu ise üretim süreçleridir. Modernizmden farklı olarak, postmodern dönemde üretim anlayışında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Modernizmle birlikte etkili olan Fordist üretim modeli, yaşadığı krizler sonucunda dönüşmeye başlamıştır (Harvey, 1997: 317). Özellikle 1980’li yıllarda yürütülen tartışmalar, “Fordist” toplumdaki “Post-Fordist” topluma, örgütlü kapitalizmden örgütsüz kapitalizme ve endüstriyel toplumdaki post-endüstriyel topluma doğru bir geçişin yaşandığını ortaya koymuştur. Bu dönüşümler, ekonomik ve politik yaşamda köklü değişimlere işaret etmektedir (Urry, 1999: 287).

Postmodernizm, modernist akılcılık ve soyutlama karşısında bir mekân mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda postmodern yaklaşım, tikele, bölgesel olana, yerel kültürlerle ve farklılıklara alan açmaktadır. Modernizmin soyutlayıcı ve evrenselci anlayışına karşılık, postmodern tasvir; görünüm, imge ve estetik deneyime yönelik yenilenmiş bir ilgi geliştirmiştir. Bu gelişmeler, moda kültürü, reklamcılık, tasarım ve sergileme pratikleriyle birlikte, post-Fordist tüketim anlayışının yükselişiyle yakından ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle bu süreç, kapitalizmin tüketim odaklı bir dönüşüm geçirmesiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu çerçevede kentsel yaşamın ekonomik boyutundaki dönüşüm, Fordist kentten post-Fordist kente geçiş olarak nitelendirilmektedir. Post-Fordist üretim anlayışı, farklılıkların ve zevklerin düzenlenerek yeni tüketim alanlarının açılmasına olanak tanımaktadır (Karakas, 2006: 953). Harvey (1997: 180), bu dönüşümü; Fordist modernizmin görece istikrarlı estetiğinin, farklılığı, gelip geçiciliği, gösteriyi, modayı ve kültürel biçimlerin metalaşmasını yücelten postmodernist estetiğe bırakması şeklinde tasvir etmektedir.

Yürütülen tartışmalar sonucunda, mekâna atfedilen anlamların çeşitlendiği ve mekân anlayışlarında önemli dönüşümler yaşandığı görülmektedir. Bu süreci özetleyen yaklaşımlardan biri, Soja’nın “mekânlaştırma” kavramsallaştırmasıdır. Soja, Lefebvre, Foucault, Berger ve Mandel’in argümanlarından hareketle üç tür mekânlaştırmadan söz etmektedir: post-tarihselcilik, post-Fordizm ve postmodernizm. İlk mekânlaştırma olan post-tarihselcilik, tarih, coğrafya ve toplum arasındaki ilişkinin yeniden dengelenmesine yönelik ontolojik bir mücadeleyi ifade etmektedir. Bu yaklaşım, zamanı ayrıcalıklı ve üstün bir konuma yerleştiren tarihselcilik anlayışına karşı mekânı ön plana çıkarmaktadır. İkinci mekânlaştırma, savaş sonrası uzun ekonomik büyüme döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan sosyo-mekânsal yeniden yapılanmayı ifade etmekte ve post-Fordizm olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada mekân, çağdaş dünyanın değişen siyasal iktisadını anlamlandırmak için önemli bir analitik araç hâline gelmiştir. Üçüncü mekânlaştırma ise modernitenin deneyimsel anlamının dönüşmesiyle birlikte, mekân ve zamana ilişkin yeni bir postmodern kültürün ortaya çıkışını kapsayan kültürel ve ideolojik yeniden yapılanmayı ifade etmektedir (Soja, 2017: 87–88). Bu bağlamda Harvey (1997: 135), postmodernizmi, toplum içerisindeki sosyal, ekonomik ve politik pratiklerin bir temsili ve yansıması olarak değerlendirmektedir. Postmodernizm eleştirileriyle birlikte mekân, modernizmde uzun süre ihmal edilen bir kategori olmaktan çıkmış; toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Mekânın birçok kurumla ilişkili olduğu

ve insan yaşamının kurucu unsurlarından biri olduğu açık biçimde ortaya konulmuştur. Böylece mekânın toplumsal ve insani boyutlarına yönelik farkındalık artmış; günümüz mekân algıları bu çerçevede şekillenmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, mekân kavramının sosyal bilimler literatüründe nasıl bir serüven izlediği ve farklı dönemlerde nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aydınlanma düşüncesinin hâkim olduğu dönemlerde, sosyal teoride mekânın büyük ölçüde göz ardı edildiği ve yeterli öneme sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, söz konusu dönemde etkili olan pozitivist epistemolojidir. Pozitivizmin belirleyici etkisiyle birlikte, klasik sosyoloji kuramlarında mekân çoğunlukla kent mekânı ile sınırlandırılmış; toplumsal yapı ve ilişkilerin edilgen bir sonucu olarak ele alınmıştır. Mekânın salt bir meta olmadığı yönündeki anlayış, sosyal bilimlerde yürütülen eleştirel tartışmalar neticesinde gelişmiştir. Özellikle coğrafyacılar tarafından başlatılan mekân tartışmaları, sosyal teori üzerinde önemli bir etki yaratmış ve disiplinler arası yeni bir bakış açısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu süreçte mekân, tarih-coğrafya ve coğrafya-sosyoloji gibi alanlar arasında ortak bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Söz konusu tartışmalar, modern dönemin sonlarına denk gelmekte; 1950'li yıllarda başlayan kuramsal kıpırdanmaların, 1970'li yıllarda mekâna ilişkin tartışmaların belirgin biçimde yoğunlaşmasıyla derinleştiği görülmektedir.

Mekân kavramının sosyal teorilerde daha merkezi bir konum kazanması ise büyük ölçüde postmodernizmin modernizme yönelttiği eleştiriler sonucunda gerçekleşmiştir. Modernizmin etkisi altında şekillenen sosyal bilimler, bu eleştirilerle birlikte kendi kuramsal temellerini yeniden sorgulamaya başlamıştır. Modernizmin homojenleştirici ve tek tipçi yaklaşımına karşı çıkan postmodernizm, daha önce "öteki" olarak dışlanan düşünce ve olguları görünür kılmıştır. Bu bağlamda mekân, postmodernizmin yeniden ele aldığı temel kavramlardan biri olmuştur. Modernist anlayışta mekân, büyük ölçüde insandan ve toplumsal ilişkilerden kopuk, üretim süreçleri bağlamında ele alınan edilgen bir unsur olarak değerlendirilmiştir. İnsan-mekân ve toplum-mekân ilişkileri ikincil bir konumda kalmıştır. Postmodern eleştiriler ise tam da bu noktaya odaklanarak, mekânın toplumsal, kültürel ve politik boyutlarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu eleştiriler, modernizmin yaşadığı kuramsal ve pratik krizlere bir tür yanıt arayışı olarak da değerlendirilebilir. Böylece mekâna ilişkin yeni açıklamalar sosyal teori içerisinde yer bulmaya başlamış; özellikle sosyoloji disiplini mekânın toplumsallığına yönelik önemli kuramsal adımlar atılmıştır.

Zaman içerisinde mekân algılarının çeşitlenmesi, mekânın önemini daha da artırmıştır. Mekânın yalnızca fiziksel bir arka plan değil; aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik süreçlerle iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgu olduğu anlaşılmıştır. Mekân algılarındaki bu dönüşümle birlikte, mekân ve zamanın birbirinden bağımsız değil, eş zamanlı ve karşılıklı etkileşim içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın gelişmesinde postmodern eleştiriler belirleyici bir rol oynamıştır. Mekânın toplumsal analizlerde bu denli merkezi bir konuma yükselmesi, günümüz toplumlarının anlaşılması ve çözümlenmesinde mekânın ne derece etkili bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Önceki dönemlerde içi büyük ölçüde boşaltılmış bir kavram olarak ele alınan mekân, adeta yeniden üretilmiş ve mekâna bakış açılarındaki yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreç sonucunda, mekânın toplumsal bağlantılarının önemi daha net biçimde kavranmış; mekâna ilişkin çalışmalar sosyal bilimler literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Özellikle sosyoloji alanında, mekâna yönelik algıların değişmesiyle birlikte mekânın toplumsal boyutu daha görünür hâle gelmiş; mekân sosyolojisi başlığı altında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda mekânın insan ve toplumdan bağımsız ele alınamayacağı, aksine bu unsurlarla karşılıklı etkileşim içinde olduğu genel kabul görmüştür. Böylece mekân, sosyal bilimlerde edilgen bir arka plan olmaktan çıkarak, toplumsal süreçlerin kurucu ve dönüştürücü bir unsuru olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Etik Bildirim: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is hereby declared that all scientific and ethical principles were observed during the preparation of this study, and that all sources consulted have been properly cited in the reference list.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul onayı gerekli değildir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for this study.

Yazar Katkıları: *Konsept:* M. E., *Literatür Tarama:* M. E., *Tasarım:* M. E., *Veri toplama:* M. E., *Analiz ve yorum:* M. E., *Makale yazımı:* M. E., *Eleştirel incelenmesi:* M. E.,

Author Contributions: *Concept:* M. E., *Literature Review:* M. E., *Design:* M. E., *Data Collection:* M. E., *Analysis and Interpretation:* M. E., *Manuscript Writing:* M. E., *Critical Review:* M. E.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: The author(s) declare no conflict of interest.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Financial Support: There are no financial resources, funding institutions, or organizations that supported this study.

Kaynaklar

Akay, A. (2013). *Postmodernizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Akkaya, C., & Koyuncu, A. A. (2019). Mekân tasavvuru ve sosyolojide mekâna ilişkin temel yaklaşımlar. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 41–56). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.

Aktay, Y. (1999). Deconstructing time/space for reconstructing drama and dream vs. utopia and heterotopia. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1, 1–15.

Arayıcı, O. (2015). *Mekân ve tasarım üzerine tanımlar*. İzmir: Ege Basım.

Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekân imajları. *Mukaddime Dergisi*, 8(1), 1–23. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.325935>

Bozkurt, R. (2024). Sosyolojik bir imge olarak balkon mekânının analizi. *Turkish Studies*, 19(4), 2079-2090. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.77639>

Bozkurt, R. (2025). Kent, mekân ve toplum bağlamında Batı medeniyetinde ev tasavvuru. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 640-651. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1623140>

Çetin, İ. (2010). *Gecekonduunun kentle bütünleşme sürecinde alan-mekân faktörü: İzmir örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İzmir.

Çınar, A. (2013). *Modernizm, kent ve toplum*. Bursa: Emin Yayınları.

Giddens, A. (1992). *Modernliğin sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu* (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, O. (1994). Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, 64–65, 7–38.

Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı* (Çev. N. Plümer & A. Gölcü). Ankara: Nirengi Kitap.

Karakaş, M. (2003). Modern bütünleşmeden postmodern farklılaşmaya toplumsal etkileşim. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12(2), 5–22.

Karakaş, M. (2006). Küreselleşme, postmodernizm ve kent. E. Eğribel & U. Özcan (Haz.), *Sosyoloji ve coğrafya* içinde (pp. 115–134). İstanbul: Kızılirma Yayıncılık.

- Karakaş, M. (2019). Kent, mekân ve toplum: Mekân sosyolojisine giriş. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 15–40). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Kaygarak, İ. (2011). Postmodern eleştirilerin coğrafi düşünce ve yeni mekân kavrayışları üzerine yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 1–10.
- Kutluer, İ. (2003). Mekân. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 28, ss. 550–553). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi II* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2010). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar: Toplumsal süreç ve/veya mekânın çözümlenmesi. *İdeal Kent*, 1(1), 44–77.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern coğrafyalar: Eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi* (Çev. Y. Çetin). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tatar, B. (2017). Kutsal mekân: Fenomenolojik bir analiz. *Milel ve Nihal*, 14(2), 8–22.
- Tekeli, İ. (2014). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). Postmodernizm tartışmaları üzerine düşünceler. *Düşünme Dergisi*, 10, 8–19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7419910>
- Turhan, K. (2002). Kevn. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, ss. 542–544). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Uğraş, Ö. S. (2019). Mekânın toplumsallığı: Modernizmden postmodernizme mekân algısının dönüşümü. M. Karakaş (Ed.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (pp. 133–156). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek* (Çev. R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.